

УДК 37.014

**ОСОБЛИВОСТІ УРЯДОВОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ ПРИВАТНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
(80-ті роки XX ст. – початок 90-х рр. XX ст.)**

Н.В. Яременко

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської мови для технічних та агробіологічних спеціальностей,
Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ)
e-mail: iaremenko.nv@gmail.com

**ОСОБЕННОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЛАСТИ ЧАСТНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ
(80-е гг. XX ст. – начало 90-х гг. XX ст.)**

Н.В. Яременко

кандидат педагогических наук, доцент кафедры английского языка для технических и агrobiологических специальностей,
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (г. Киев)

**THE PECULIARITIES OF STATE POLICY IN THE FIELD OF PRIVATE EDUCATION IN
UKRAINE
(the 80th of XX century – beginning of the 90th of XX century)**

Nataliya Iaremenko

PhD in Pedagogics, Associate Professor of the Department of English for Technical and Agrobiological Specialties,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

У статті проаналізовані основні особливості урядової політики в галузі приватної освіти в Україні впродовж періоду 80-х років XX ст. – початок 90-х рр. XX ст.. Досліджені результати освітніх реформ та прийнятих законів та їх вплив на розвиток приватної освіти.

Ключові слова: *приватна освіта, Україна, урядова політика, закон, реформи.*

В статье проанализированы основные особенности государственной политики в области частного образования в Украине в течение периода 80-х годов XX ст. – начало 90-х гг. XX ст.. Исследованы результаты образовательных реформ и принятых законов и их влияние на развитие частного образования.

Ключевые слова: *частное образование, Украина, государственная политика, закон, реформы.*

The article deals with the main features of the state policy in the field of private education in Ukraine during the period of the 80s of the XX century - the beginning of the 90s of the XX century. The results of educational reforms and the adoption of laws and their impact on the development of private education have been examined.

Key words: *private education, England, state policy, law, reforms.*

Процеси модернізації національної системи освіти, що відбуваються в рамках інтеграції України в європейський освітній простір, актуалізують питання переосмислення ролі приватних навчальних закладів, підвищення державних і суспільних вимог до їх діяльності. Це зумовлює необхідність вивчення здобутків минулого

Аналіз публікацій свідчить про те, що проблему діяльності приватних навчальних закладів сучасної України відображено в працях багатьох науковців (В. Астахова, А. Вихрущ, І. Тимошенко,

В. Огаренко, О. Сидоренко та ін.) Проте, питання урядової політики а галузі приватної освіти так і не були систематизовані і не стали предметом спеціального дослідження.

Мета статті – дослідити і визначити особливості урядової політики в галузі приватної освіти в Україні (80- роки ХХ ст. – початок 90-х рр. ХХ ст.)

У процесі наукового пошуку виявлено, що кардинальні економічні й соціокультурні перетворення, які розпочалися наприкінці 80-х рр. ХХ ст., призвели до відродження приватної ініціативи в освіті України. Зазначимо, що ще на початку 80-х рр. ХХ ст. керівництвом Радянського Союзу було визнано ряд недоліків, що існували в освітній сфері. Так, у матеріалах Пленуму ЦК КПРС і в постанові «Про основні напрями перебудови вищої і середньої спеціальної освіти в країні», що були затверджені 1984 року спільною постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР, було визнано низку недоліків, що існували в системі освіти. У документах зокрема наголошувалося на втраті інтересу до навчання серед покоління радянської молоді. Зауважимо, що у переліку факторів, що зумовили такий стан, називалися низька заробітна платня за працю, що вимагає інтелектуального напруження; чинна в країні подвійність підходів до права на отримання якісної освіти. У постанові зокрема наголошувалося, що «...система освіти протягом останніх десятиріч насправді не у всьому і не для всіх була безкоштовною й не забезпечувала рівних стартових умов для професійної кар'єри» [1].

Результатом директивних урядових змін, за словами Е. Дніпрова, стала криза радянської системи освіти на початку 80-х років ХХ ст., зокрема школи, яка через монопольне одержавлення та уніфікацію була позбавлена громадської ініціативи, педагогічної творчості, внутрішньої багатоманітності й перетворилася в «закритий режимний заклад», у якій учень не мав права освітнього вибору.

Виникненню навчальних закладів недержавної форми власності сприяли й інноваційні процеси, що відбувалися в освітній сфері Радянського Союзу у 80-х рр. ХХ століття. Це зокрема поява й інтенсивний розвиток «педагогіки співробітництва». Незадоволені офіційною, жорстко контрольованою школи педагоги-новатори – М. Гузик, О. Захаренко, В. Шаталов та інші гостро критикували чинну систему освіти, офіційну педагогічну науку; «вимагали демократизації й гуманізації навчально-виховного процесу, індивідуального підходу до дитини як повноцінної особистості, співпраці й співробітництва у процесі взаємодії учителя й учнів тощо» [7, с.64]; презентували широкій громадськості нові, відмінні від традиційних форми роботи з учнівською молоддю.

Певну роль у пробудженні інноваційної діяльності, на думку директора приватного навчального закладу у місті Харкові «Старт-школа», учителя історії, Б. Кіперштейна, відіграли й засідання педагогічного клубу «Єврика», які проводилися «Учительською газетою» в різних містах України, в тому числі, двічі у Харкові. У статті «Школа як сприятливе середовище для розвитку дитини» він зокрема зауважує, що «Старт-школа» виростала «з довгих бесід, дискусій, обговорень книг, статей, проведених уроків з моїм учителем Г. Донським, автором багатьох методик з історії, відомого підручника „Історія середніх віків”, справжнім педагогом-генієм. Ми тоді сперечалися зі спробами В. Шаталова використовувати його методики навчання дітей історії, вважаючи це шкідливим для навчання й виховання дітей, обговорювали виступи Ш. Амонашвілі, жваво цікавилися поглядами московського філософа Біблера й особливостями школи діалогу культур. Надзвичайно гострий, п'яний дух новаторства в освіті того часу змушував до пошуку нових форм. Згадую, як мені майже вдалося переконати В. Репкіна створити авторську школу, в основі якої лежали б принципи розвивального навчання» [4].

Виникнення приватної освіти в Україні в посттоталітарний період, за словами В. Астахової та І. Кущенко, було викликане об'єктивними чинниками, що діяли і «знизу», і «зверху». З боку постачальника освітніх послуг – держави, як зазначають дописувачки, – це стало визнанням

нездатності монопольної системи освіти оперативно відповідати на глобальні виклики часу, зокрема у найкоротші терміни підготувати кадри для тих галузей економіки й науки, які забезпечили б технологічний прорив, нарощування могутності й добробуту країни. З боку споживача освітніх послуг – диктувалося появою нового попиту – як додаткового (в умовах найгострішої конкурентної напруги і пов'язаних із нею зловживань), так і диференційованого (незадоволеність окремих груп населення обсягом або видом наданих державою можливостей, вимога диверсифікації навчальних закладів). Отже, кризова ситуація, що склалася в радянській системі освіти привела до пошуку альтернативних форм навчання, до появи нових типів навчальних закладів. Цей пошук співпав із процесами переходу України й інших республік колишнього СРСР до ринкових відносин.

Проведений науковий пошук свідчить, що відродження перших приватних навчальних закладів наприкінці 80-х рр. ХХ ст. йшло двома шляхами. Одні виростили з кооперативних дитячих садків та репетиторських центрів за ініціативи талановитих, самобутніх учителів, яких не задовольняв стан справ у тогочасних державних школах. Для навчання дітей ініціатори альтернативних навчальних закладів пристосовували приміщення бібліотек, палаців культур, що тоді пустували. Інші – з'являлися з ініціативи батьків, які шукали можливість організації освіти для своїх дітей, зазвичай таких, що потребували спеціального психологічного підходу, нагляду медиків, логопедів тощо. Такі школи, переважно невеликі за розміром, отримали назву «альтернативні», «недержавні», «паралельні», «додаткові», «оновлені-більш життєздатні» [2].

Установлено, що у 1991 – 1992 рр. урядом незалежної України було прийнято цілу низку законів, що визначили стратегію розвитку приватної освіти в країні. Наголосимо, що основною метою освітньої реформи, що була проведена на цьому етапі стала кардинальна зміна цільових установок у зв'язку з переходом країни до ринкових відносин. На відміну від попередніх освітніх реформ, що діяли в умовах централізованої економіки, в нових умовах на перший план була висунута ідея задоволення потреб особистості в отриманні певної освіти та кваліфікації для виходу на ринок праці як в державному, так і в приватному секторах економіки. Як наслідок у країні була створена нова система освіти, яка складалася з закладів, заснованих на різних формах власності. Правовими основами цього процесу стали такі закони України «Про освіту», «Про власність», «Про підприємство», «Про господарські товариства», «Про об'єднання громадян» тощо.

Зазначимо, що за положеннями Закону України «Про освіту» [3] та Конвенції з прав дитини, підписаної 1991 року, кожний маленький громадянин отримав право на безкоштовну середню освіту. У Законі «Про освіту», зокрема наголошувалося, що «... держава гарантує молоді право на отримання повної середньої освіти й сплачує за неї. Повна середня освіта в Україні... може надаватися в різних типах навчальних закладах» [3]. Зазначимо, що законодавче закріплення прав навчальних закладів недержавної форми власності на існування зумовило інтенсифікацію процесів їх розвитку. Так, на початку 90-х рр. приватні школи відкривалися майже в усіх містах України. Серед найбільш відомих з них слід назвати такі: приватні загальноосвітні школи I – II ступенів «Дельфін» (м. Вінниця), «Старт-школа» (м. Харків); загальноосвітній навчальний заклад «Гуманітарна гімназія „Гармонія”» (м. Київ), приватна спеціалізована школа «Тріумф» (м. Київ) тощо. Метою цих шкіл, як зазначають ініціатори їх відкриття, є розвиток природних нахилів, здібностей і обдарованості, творчого мислення, потреби й уміння самовдосконалюватися методом індивідуального та диференційованого підходу до особистості.

Серед вищих приватних навчальних закладів, що були відкриті на початку 90-х рр. вирізняються Народна українська академія (м. Харків), Європейський університет (м. Київ) тощо. Приватні вищі школи, як наголошують керівники та діячі приватного сектора освіти, виявилися більш сприятливими до впровадження в освіту сучасних інноваційних технологій, що зумовлюється, на їх погляд, такими чинниками: такі школи не обмежуються попереднім досвідом, традиціями, які тяжіють над державними закладами освіти з великою історією; залежно від ринку праці вони змушені оперативно вносити зміни у підготовку фахівців; конкуренція

з державними навчальними закладами змушує їх постійно перебувати в пошуку нового, ефективного, що привернуло б до них увагу охочих здобути освіту [6, с. 4-5].

Установлено, що впродовж 1992 – 1994 рр. у законодавчій базі незалежної України були вперше розроблені й запроваджені механізми акредитації (1992 р.) та ліцензування (1993 р.) вищих навчальних закладів. Цей час дослідники історії вищої приватної освіти України (В. Астахова, І. Тимошенко та інші) визначають як другий етап її розвитку.

З'ясовано, що наступним кроком, який зумовив закріплення приватного сектора освіти стало прийняття Кабінетом Міністрів України у 1994 – 1996 рр. низки законодавчих актів, що конкретизували порядок створення, реорганізації й ліквідації навчально-виховних закладів, видачі суб'єктам підприємницької діяльності ліцензій на здійснення освітньої діяльності. Зауважимо, що цей час, або третій етап у розвитку приватних вищих навчальних закладів, дослідники характеризують як «складний і напружений», як етап «гострої боротьби за виживання і визнання недержавної освіти як складової єдиного простору національної освіти» [1].

З квітня 1996 року, за визначенням І. Тимошенко, В. Астахової та інших, розпочався четвертий етап, пов'язаний із діяльністю Державної акредитаційної комісії (ДАК). Отже, прийняті в Україні наприкінці 80-х – початку 90-х рр. XX ст. закони й законодавчі акти, сприяли закріпленню позицій приватного сектора на ринку освітніх послуг, збільшенню кількості навчальних закладів недержавної форми власності. Так, за даними Всеукраїнської науково-практичної конференції «Удосконалення концепції приватної освіти в Україні» у середині 90-х рр. у країні було зареєстровано понад 500 організацій, що проголосили себе вищими навчальними закладами. Усі вони були включені Міністерством освіти України в державний реєстр навчальних закладів. Підкреслимо, що переважна більшість приватних вищих навчальних закладів відкривалися у великих містах України. Так, на Київську, Харківську, Донецьку, Запорізьку області і на Республіку Крим доводиться 2/3 від їх загальної кількості. Так, у Києві було відкрито приблизно 30 навчальних закладів, з яких – 4 університети, 3 академії і 13 інститутів. У 9 областях Західного і Північного регіонів України запрацювало по одному приватному закладу. Отже, географічне розташування вузів дозволяє стверджувати, що всі вони відкривалися переважно у регіонах, де вузівський потенціал був традиційно високий (Київ, Харків, Донецьк). Значно зросла й кількість студентів, що навчалися в приватних вузах. Так, за даними, що наведені В. Астаховою 1996 року, за чотири роки реформування системи вищої освіти у вищих навчальних закладах III і IV рівнів акредитації, заснованих на державній власності, кількість студентів скоротилася з 881,3 тис. до 829,2 тис., у ліцензійних приватних навчальних закладах збільшилося з нульової відмітки до більше ніж 30 тис. осіб [1, с. 100].

Суттєве значення у закріпленні позицій приватного сектора освіти у новій Українській державі, як виявлено у процесі дослідження, відіграла й перша Всеукраїнська конференція приватних ВНЗ в Одесі, проведена 1993 року. У переліку рішень, які були прийняті на конференції й позитивно вплинули на розвиток приватної освіти в Україні у наступні роки насамперед слід назвати заснування Всеукраїнської асоціації приватних вищих навчальних закладів (у березні 1998 р. була перейменована в Асоціацію навчальних закладів України недержавної форми власності). Найвищим органом управління Асоціації була визнана Всеукраїнська конференція недержавних вищих навчальних закладів. У період між конференціями керування покладалося на її голову. Зазначимо, що з 1995 р., ініціатором проведення таких форумів стає Харківський гуманітарний інститут «Народна українська академія». За його ініціативою відбулися такі конференції, як: «Удосконалення концепції приватної освіти в Україні та проблеми організації науково-дослідної роботи у приватних ВНЗ» (Харків, 1995 р.); «Структура освіти в регіоні: проблеми оптимізації» (Харків, 1996 р.); «Нові форми виховної роботи у вищих закладах освіти України: пошуки, проблеми, завдання» (Сьпаторія, 1997 р.).

Висновки. Отже, проведений науковий пошук дозволяє стверджувати, що виділений нами часовий етап став періодом «...активних інноваційних педагогічних пошуків, реалізації авторських ідей і технологій навчання та виховання». Держава, як зазначає С. Овсянік, «підтримувала становлення навчальних закладів різних типів та різних форм власності, фінансуючи приватні школи в межах нормативу бюджетної забезпеченості здобуття державного стандарту загальної середньої освіти кожною дитиною» [5]. Створення альтернативних шкіл на пострадянському просторі зумовило створення в освітній системі конкурентного середовища, сприяло підвищенню якості діяльності освітньої системи в цілому, задоволенню освітніх потреб кожного громадянина як споживача освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. Астахова В. О развитии частного высшего образования на Украине / В. Астахова // Социол. исследования. – 1996. – № 6. – С. 97–101.
2. Жуков В. Частные школы как общественное явление / В. Жуков // Учительская газета. – 1991. – С. 21-25.
3. Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 р. в редакції від 23 березня 1996 р. // Голос України. – 1996. – 25 квітня.
4. Кіперштейн Б. Школа як сприятливе середовище для розвитку дитини / Б. Кіперштейн // Директор школи, ліцею, гімназії – 2005. – № 2 – С 52–61
5. Овсянік С. Приватна освіта – прихований скарб національної системи освіти – [Електронний ресурс]. URL: <http://politiko.ua/blogpost40681>
6. Приватная высшая школа в объективе времени: украинский вариант: Монография / М-во образования Украины / Харьк. гуманитар. ин-т “НУА” // Под общ. ред. В.И.Астаховой. – Х.,2000. – 462 с. С. 90-91].
7. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес : нові підходи до загальних проблем / О.В. Сухомлинські. – К. : АПН, 2003. – 68 с., с.64

References

1. Astakhova V. O razvytyy pryvatnogo vysshogo obrazovanya na Ukrayne / V. Astakhova // Socyol. yssledovanya. – 1996. – # 6. – S. 97–101.
2. Zhukov V. Chastnye shkoly kak obshhestvennoe javlenye / V. Zhukov // Uchyteljskaja ghazeta. – 1991. – S. 21-25.
3. Zakon Ukrajinu «Pro osvitu» vid 23 travnja 1991 r. v redakciji vid 23 bereznja 1996 r. // Gholos Ukrajinu. – 1996. – 25 kvitnja.
4. Kipershtejn B. Shkola jak spryjatlyve sere dovyshe dlja rozvytku dytyny / B. Kipershtejn // Dyrektor shkoly, liceju, ghimnaziji – 2005. – # 2 – S 52–61
5. Ovsjanik S. Pryvatna osvita – prykhovanyj skarb nacionaljnoji systemy osvity – [Elektronnyj resurs]. URL: <http://politiko.ua/blogpost40681>
6. Pryvatnaja vysshaja shkola v obyektyve vremeny: ukraynskij varyant: Monoghrafyja / M-vo obrazovanya Ukrainy / Kharjk. ghumanytar. yn-t “NUA” // Pod obshh. red. V.Y.Astakhovoj. – Kh.,2000. – 462 s. S. 90-91].
7. Sukhomlynsjka O.V. Istoryko-pedagoghichnyj proces : novi pidkhody do zaghaljnykh problem / O.V. Sukhomlynsjki. – K. : APN, 2003. – 68 s., s.64